Valtiovarainvaliokunnan Liikennejaostolle

Asiantuntijalausunto HE 41/2023 vp HE valtion talousarvioksi vuodelle 2024

Kuntaliiton lausunto teemasta: Julkisen henkilöliikenteen palvelujen ostot ja kehittäminen vuoden 2024 talousarvioesityksessä ja keski-pitkällä aikavälillä

Kuntaliitto kiittää mahdollisuudesta lausua liikennejaostolle. Lausunnon liitteenä on Kuntaliiton kuntatalouden yleislausunto talousarvioehdotuksesta.

Pitkäjänteistä joukkoliikennepolitiikkaa tarvittaisiin

Joukkoliikenteellä on keskeinen merkitys eri toimintojen ja palveluiden saavutettavuudelle, työvoiman saatavuudelle, ilmastotavoitteille ja sosiaaliselle kestävyydelle. Sen vetovoiman perustana ovat toimivat palvelut, edulliset lipunhinnat sekä viihtyisät ja mielellään päästöttömät liikennevälineet.

Joukkoliikenteen rahoitusnäkymä on huolta herättävä. Näyttää siltä, että valtio ei ole pitämässä kiinni Liikenne12:a sisältämistä joukkoliikenteen rahoituksen ja kehittämisen linjauksista. Valtion tahtotila joukkoliikenteen osalta on epäselvä.

Kunnalliset joukkoliikenneviranomaiset ovat kehittäneet joukkoliikennettä kaupunkialueidensa strategioiden ja tavoitteiden, valtion kanssa tehtyjen sopimusten, ml. MAL-sopimukset, sekä lainsäädännön velvoitteiden (digitalisaatio, puhdas kalusto) pohjalta. Valtion osalta pitkäjänteinen joukkoliikennepolitiikka kuitenkin puuttuu.

Joukkoliikenteen rahoitusnäkymä on synkkä, rahoitusta nakerretaan monelta suunnalta

Kaupunkiseutujen joukkoliikenne on toipumassa koronan kustannusrasituksesta. Samalla kustannustason nousu on ollut voimakasta ja hankintojen kustannusindeksi on noussut 15 % (2019-2022). Matkustajien lipunhintoja on jouduttu korottamaan tai se on edessä.

Hallitusohjelman linjaus poistaa kerralla joukkoliikenteen ilmastoperusteinen valtionavustus (-13,3 milj. euroa/v) osuukin isoihin ja keskisuuriin kaupunkiseutuihin ja matkustajien lipunhintoihin kipeästi. Esimerkiksi Oulun, Jyväskylän, Kuopion ja Lahden seutujen joukkoliikenteen avustussaanto on vuosina 2021-2023 ollut kullakin 1 milj. euron suuruusluokassa. Myös

CC BY

Suomen Kuntaliitto
www.kuntaliitto.fi
etunimi.sukunimi@kuntaliitto.fi

Finlands Kommunförbund
www.kommunforbundet.fi
fornamn.efternamn@kommunforbundet.fi

Hämeenlinnan, Joensuun, Kotkan, Porin ja Vaasan seutujen avustus on ollut merkittävällä, pääsääntöisesti satojen tuhansien eurojen tasolla. Tampereen seudun liikenteessä avustus on vuonna 2023 1,4 milj. euroa, Turun seudun 1,6 milj. euroa ja HSL-liikenteessä 10,7 milj. euroa. Avustuksen poistuminen aiheuttaa lipunhintoihin vastaavan nostopaineen.

Edessä on myös aikomus nostaa 10 % ALV-kanta 14 %:iin vuodesta 2025, mikä lisää lipunhintojen nostopainetta 4 prosenttia. ALV-korotus heikentäisi myös taksiyritysten ja markkinaehtoisen linja-autoliikenteen kassavirtaa. Korotus heijastuisi myös esimerkiksi terveydenhuollon asiakkaiden matkakustannuksiin.

Joukkoliikenteen arvonlisäveron nosto ja kaupunkijoukkoliikenteen ilmastoperusteisen valtionavustuksen poisto tulee arvioida uudelleen. Muuten lopputulemana olisi, että eri tekijöiden yhteisvaikutuksena lipunhintoihin kohdistuisi prosentteina kaksinumeroisia nostopaineita. Hinnannousu nostaisi matkustajien työssäkäynnin ja muun liikkumisen kustannuksia. Tämän suuruusluokan hinnannousu vähentää joukkoliikenteen käyttöä, mikä edelleen heikentää kannattavuutta. Lipunhinnan noston vaihtoehtona on palveluista karsiminen.

ELY-keskusten järjestämän joukkoliikenteen taloutta kurittaa kustannusten nousu ja markkinaehtoisen liikenteen väheneminen, jota ELY-keskukset koittavat hankinnoillaan paikata. ELY-keskukset ja kunnat tekevät yhteishankintoja, joilla turvataan työ-, koulu- ja opiskelumatkoja. Nyt kunnat ovat saaneet kuulla, että niiden on nostettava rahoitusosuuttaan sopimuksissa, jos bussien halutaan kulkevan.

Tilanne on kestämätön, kun **valtion riittämätön rahoitus ELY-keskusten joukkoliikenteelle kaatuu kuntien maksettavaksi** ja välillisesti myös muiden toimijoiden (Kela, työmatkakuluvähennykset). ELY-keskusten joukkoliikennetuki ns. pienille toimivaltaisille viranomaisille ja peruskunnille on samalla vähenemässä. Eikä nykytilanne tue ELY-liikenteen kehittämistäkään.

Joukkoliikenneinfra on osa perusväylänpitoa ja infran kehittämistä

Joukkoliikenteen ja muun julkisen liikenteen toimintaedellytyksiin vaikuttaa teiden ja ratojen kunto ja liikennöitävyys.

Julkisen talouden suunnitelman mukaan **perusväylänpitoon** osoitetaan 1,285 mrd. euroa vuosittain 2024–2027. Tämän lisäksi korjausvelan purkamiseen osoitetaan hallituskaudella 520 milj. euroa hallitusohjelman investointiohjelmassa, joka rahoitetaan valtion omaisuutta myymällä. Tästä rahasta osoitetaan korjausvelan purkuun etupainotteisesti 250 milj. euroa vuodelle

2024, millä on merkittäviä myönteisiä vaikutuksia ensi vuonna korjausvelan hallintaan. **Huolestuttavaa kuitenkin on, jos seuraavina vuosina määräraha ei olennaisesti nouse nyt ohjelmoidusta**. Kustannustason nousu on syönyt merkittävästi määrärahojen ostovoimaa. Toisaalta korjaustoimenpiteiden viivästyminen lisää korjausvelkaa ja nostaa tarvittavien toimien kustannuksia.

Uusien väylähankkeiden rahoitustasoa alennetaan vuosina 2024-2027 yhteensä 720 milj. euroa, jolloin julkisen talouden suunnitelmassa osoitettu määräraha painuu todella matalalle tasolle ollen 272 milj. euroa vuonna 2027. Myönteistä kuitenkin on, että rahoitustasoa nostetaan hallitusohjelman investointiohjelmalla. Myös MAL-hankkeiden rahoitus sisältyy investointiohjelmaan.

Toteamme, että valtion tulee varmistaa kertaluonteisten panostusten ohella, että **liikenneinfran rahoitus saadaan Suomessa vaikuttavalle tasolle siten, että se mahdollistaa ennakoivan perusväylänpidon ja pitkäjänteisen kehittämisen.** MAL-sopimusten onnistuminen ja vaikuttavuus edellyttävät, että myös valtion puolelta on allokoitu riittävästi resursseja neuvottelupöytään ja sopimuksiin. Joukkoliikenne ja myös kävelyn ja pyöräilyn kehittäminen ovat keskeinen osa MAL-sopimuksia. Valtion rahoitus MAL-sopimuksiin tulisi jatkossa huomioiden kehyksissä.

SUOMEN KUNTALIITTO

Johanna Vilkuna

Kehittämispäällikkö

Liite

Yleistä valtion talousarvioehdotuksesta vuodelle 2024 sekä julkisen talouden suunnitelmasta 2024–2027

Julkisen talouden tilanne on huolestuttava. Talouskasvu on tällä hetkellä seisahtunut ja monet eri tekijät, muun muassa hallitusohjelman määräaikainen investointiohjelma, korkomenot sekä turvallisuuteen liittyvät hankinnat, kasvattavat julkisen sektorin alijäämää. Petteri Orpon hallituksen talous- ja finanssipolitiikan linja nojaa neljän miljardin euron menosopeutukseen ja työllisyyttä edistäviin rakenteellisiin uudistuksiin. Samaan aikaan veroaste laskee. Valtiovarainministeriön mukaan talouskasvu vauhdittuu jo ensi vuodesta lähtien, mutta julkinen talous pysyy yhä rakenteellisesti alijäämäisenä ja velkasuhde jatkaa kasvuaan. Riskit odotettua heikommasta työllisten määrän lisäyksestä sekä talouskasvusta ovat kuitenkin suuret. Valtionhallinto on julkisen talouden sektoreista alijäämäisin.

Hallitusohjelman päätösperäiset toimet vahvistavat julkista taloutta nettomääräisesti noin 3,1 miljardilla eurolla vuoden 2027 tasossa. On valitettavaa, että päätökset eivät tähtää kuitenkaan kuntatalouden vahvistumiseen. Sen sijaan kuntatalous heikkenee hallitusohjelman liite B:n päätösten seurauksena noin 0,2 miljardilla eurolla. Jos hallituksen toimenpiteiden tarkastelua laajennetaan ottamalla mukaan myös vuodelle 2024 ehdotettu työnantajan työttömyysvakuutusmaksun alennus niin muutosten yhteisvaikutus kääntyy nettona arviolta noin 0,2 miljardia euroa kuntataloutta vahvistavaksi.

Orpon hallituksen kuntalinjaukset

Kuntien näkökulmasta Orpon hallituksen keskeisin finanssipoliittinen päätös on maapohjan kiinteistöveroprosentin eriyttäminen yleisestä kiinteistöveroprosentista ja sen vaihteluvälin alarajan korottaminen 0,93:sta 1,30:aan. Muutos lisää kuntien kiinteistöverotuottoa arviolta noin 110 miljoonalla eurolla vuodesta 2024 lähtien. Euromääräisesti kiristyksestä hyötyy erityisesti pääkaupunkiseutu, jolle kasaantuu myös suurin osuus kuntatalouden investointitarpeista.

Orpon hallitus myös heikentää kuntien rahoitusta leikkaamalla kuntien peruspalvelujen valtionosuuden indeksikorotusta. Yhden prosenttiyksikön indeksijarru vähentää kuntien tuloja vuoden 2027 tasossa noin 111 miljoonaa euroa. Leikkaus on pysyvä. Myös sosiaaliturvaetuuksiin liittyvän päätöskokonaisuuden arvioidaan heikentävän kuntataloutta vuoden 2027 tasolla. Sosiaaliturvaleikkaukset vaikuttavat sekä kuntien rahoittamiin etuusmenoihin

että verokertymiin. Muiden hallituksen suoraan kuntiin kohdistuvien toimenpiteiden on oletettu vaikuttavan kuntien tuloihin ja menoihin yhtä paljon.

Hallituksen päätösten yhteisvaikutus kuntatalouteen on vuoden 2024 osalta maltillinen, mutta toimenpiteiden nettovaikutukset kohdistuvat kuitenkin erisuuruisina eri kuntiin. Pidemmällä aikavälillä odotettua heikompi talous- ja työllisyyskehitys saattaa heilauttaa hallituksen toimien vaikutusta kuntatalouteen myös huomattavasti negatiivisempaan suuntaan. Syynä se, että kunnat rahoittavat yhä puolet perustoimeentulotuen menoista.

Kuntien talousnäkymät

Vuosi 2023 näyttää kuntataloudessa poikkeuksellisen vahvalta, mutta soteuudistuksen vuoksi kuntatalouden tilaan liittyy edelleen huomattavaa vaihtelua kuntien välillä. Kuntien rahoitusjärjestelmän uudistaminen kuluvalla hallituskaudella on välttämätöntä.

Kuntien ja kuntayhtymien kehitysarvio 2024–2027 on heikentynyt viime kevään ennusteesta selvästi. Kuntasektorin investoinnit huomioiva rahoitusjäämä jää 2024–2027 selvästi alijäämäiseksi ja kuntien lainakanta nousee noin viidellä miljardilla eurolla. Kuntien alijäämäisyyden kasvaminen johtuu kuntien mittavista investoinneista, henkilöstömenojen kasvusta sekä edelliseen kehitysarvioon nähden heikentyneestä verorahoituksesta. Heikoimmin pärjäävät pienet, alle 5000 asukkaan kunnat.

Myöskään kansantalouden tilinpidon mukainen kuntahallinnon ennuste ei saavuta Orpon hallituksen kuntahallinnolle asetettua nimellistä rahoitusasematavoitetta. Kuntahallinnon rahoitusalijäämän tulisi olla hallituskauden lopulla lähellä tasapainoa. Merkittävää osaa pääministeri Orpon hallituksen finanssipoliittisista tavoitteista ei saavuteta ilman uusia julkista taloutta ja talouskasvua kohentavia toimia hallituskauden aikana.

Suomen Kuntaliitto
www.kuntaliitto.fi
etunimi.sukunimi@kuntaliitto.fi

Finlands Kommunförbund
www.kommunforbundet.fi
fornamn.efternamn@kommunforbundet.fi